

ПЕДАГОГІКА ТА МЕТОДИКА

УДК 377.8.016:821.161.2:371.333

Тамара Бабійчук

РОМАН «НОСТРОМО» ДЖОЗЕФА КОНРАДА, АБО КНИГА ДЛЯ СУЧАСНОГО ЮНАЦТВА

Анотація. У статті піднято питання настільної книги для юнаків і дівчат раннього юнацького віку. Запропоновано інтелектуальні форми роботи за романом відомого англійського письменника – нашого земляка.

Ключові слова: Джозеф Конрад, книга, читання, ранній юнацький вік, бесіда, диспут, літературна вітальня, конференція, інсценізація.

Криза читання художньої літератури серед сучасних підлітків (ранній юнацький вік) уже давно відома суспільству. Причини нечитання студентської молоді носять як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Ігнорування книги, яке особливо активно спостерігається в юнацькій аудиторії, може мати для суспільства серйозні, навіть непередбачувані наслідки. Отож перед педагогами стоїть завдання справді державної ваги – дати юнакам і дівчатам таку книгу, яка б їх захопила, спонукала самостійно думати, порівнювати, оцінювати, вирішувати, вибирати. Ми вважаємо, що значення такої книги повинно бути не стільки пізнавальним, як розвивальним, виховним.

Так, предметом вивчення науковцями стали окремі сторони проблеми – читання дітьми раннього юнацького віку (психологи Л. Виготський, Л. Жабицька, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, педагоги Г. Ващенко, О. Вишневецький, І. Огієнко, М. Стельмаховиз, В. Сухомлинський, літературознавці П. Білоус, І. Бондар-Терещенко, Н. Горик, М. Жулинський, Н. Зборовська, П. Іванишин, С. Квіт, П. Кралюк, К. Родик, М. Савка, Р. Харчук, В. Шевчук, методисти Т. Бугайко, Н. Волошина, В. Голубков, О. Ісаєва, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, Л. Овдійчук, Є. Пасічник, Н. Півнюк, С. Сафарян, Л. Ситченко, О. Слоньовська, Б. Степанишин, Г. Токань, В. Шуляр) [2; 5; 7; 8]. Справді, зарубіжні і вітчизняні вчені (Л. Ахмечет, Н. Банников, Х. Борхес, А. Буланов, І. Вознесенська, Л. Гіжа, І. Гришин-Грищук, С. Жеромський, М. Костриця, Е. Стемповський, Д. Урнов, К. Х'юїтт, В. Цибульська, Б. Шіліня) репрезентують широкому загалу, зокрема молодіжній аудиторії, твори класика англійської літератури Джозефа Конрада [4; 9]. Однак питання «Ностромо» Джозефа Конрада як настільної книги для сучасних українських юнаків і дівчат не розроблялося. Саме це обумовлює як актуальність, так і новизну нашої розвідки.

Мета публікації: по-перше, ствердити, що роман «Ностромо» Джозефа Конрада – справді цікава і корисна для юнацтва книга, по-друге, запропонувати інтелектуальні форми роботи за цим романом.

Зупинимось на особливостях раннього юнацького віку. Ранній юнацький вік, як стверджують психологи, є найбільш відповідальний у процесі духовного становлення особистості; найбільш сприятливим для глибокого засвоєння знань, для розвитку емоцій, почуттів, вольової сфери і формування на цій основі стійких моральних переконань. Психолог І. Бех [1] наголошує, що це період громадянського становлення людини, її свідомого самовизначення, активного включення в суспільне життя; це час великих можливостей

для самовиховання і самоосвіти. Дидакт *М. Фіцула* [10] продовжує: це період формування світогляду, характеру, пошуків смислу життя. Коли у людини немає смислу життя, життєвих ідеалів, то відбувається руйнація, підсумовує *І. Дубровіна* [6]. Юнаки і дівчата визначають життєві цілі, розробляють життєві плани. Життєвий план виникає, на думку *І. Кона* [3], тільки тоді, коли предметом роздумів стає не лише кінцевий результат, але й способи його досягнення, шлях, яким збирається йти людина, ті об'єктивні та суб'єктивні ресурси, які їй для цього знадобляться.

Ми пропонуємо сучасному юнацтву роман «Ностромо» (1904) англійського письменника Джозефа Конрада. Одразу зауважимо, що вже сама постать автора гідна подиву і захоплення. Це романтик, людина високої ідеї, смілива, благородна і мудра. Роман «Ностромо», безперечно, сучасний. Автор роздумує над питаннями, які не можуть залишити юних читачів байдужими, – смисл життя, слава, патріотизм, щастя, багатство, злочин, комплекси, роздвоєність душі. Конрад досліджує глибини життя, намагається зрозуміти, що керує людиною у хвилину смертельної небезпеки, як впливає на людину влада, чи можна жити з усвідомленим почуттям власної провини. Цей найбільший за обсягом твір (більше 500 сторінок) Конрад, за власним свідченням, писав довго і важко. Поштовою до написання роману стала історія, почута Конрадом ще в молодості, про те, як, скориставшись бунтом, що охопив усю країну, один матрос украв баркас зі сріблом. Прошло більше двадцяти п'яти літ, коли Конрад захотів осмислити давню історію. Прототипом головного героя став красень корсіканець Домінік Червоні, знайомий письменника, з яким останній разом ходив у плавання. Домінік, з одного боку, надзвичайно сміливий, рішучий, сильний, справедливий. З іншого – цей чоловік був брутальним, нахабним, безпринципним, жорстоким. Як може в людині так тісно поєднатися добро і зло, як може утворитися цей немислимий сплав? Це була загадка, яку Конрад робить спроби розгадати у своєму соціально-психологічному романі.

Людину, яка із загального улюбленця перетворилася на злочинця, в романі названо Ностромо, хоча його справжнє ім'я – Джан Батиста Фіданца. Ностромо – це прізвисько, образлива кличка, утворена з двох спотворених італійських слів. Таке спотворене ім'я, переконує Д. Урнов, є символом скаліченої душі героя [5, с. 11]. Італієць Ностромо – це капатас (головний) каргадорів (вантажників), командир загону наглядачів, надійна опора порядку і водночас – друг, захисник народу. Автор підкреслює, що це наша людина. «Наша людина» – це звучить іронічно. Чия – наша? Багатів чи бідняків? І як може бути «наша» для всіх? На перший погляд, Ностромо – дуже позитивна особистість. У нього гарна зовнішність і одяг, у місті він має авторитет як серед бідних, так і серед багатих, він фізично сильний, гнучкий, з блискавичною реакцією, з добре розвиненим почуттям власної гідності, чесний, розумний, хоробрий, у всьому бездоганний. Ці та інші чесноти Ностромо, без сумніву, приваблюють читача. Викладач має наголосити на них, щоб дослідити першопричини злочину, а також його наслідки. Проблема багатства, мотив зради, самотності – все це не так однозначно в романі. Право на вибір автор залишає за читачами. Отож роман може стати предметом насамперед гострих дискусій у молодіжній аудиторії, інших інтелектуальних форм – бесіда, літературна вітальня, читацька конференція, брейн-ринг, інтелектуальне казино, реклама, «Лото-ерудит», есе тощо.

На наш погляд, роман «Ностромо» повинен бути адаптований для сучасного юного читача. Грамотно скомпонований текст, по-перше, у 5 (навіть 10) разів зменшить обсяг книги. Це, між іншим, не означає, що варіант роману в авторській редакції не має право на життя. Однак така редакція заважка для сприйняття передусім молодими читачами, які не мають особливого бажання спілкуватися з книгою, а відтак – у них відсутня культура

читання. Багато подій, сюжетних ліній, другорядних героїв, задовгі описи, діалоги і монологи, авторські роздуми тощо – все це уповільнює читання, мимоволі розсіює увагу сучасних читачів, згладжує основний конфлікт, заважає цілісному сприйняттю ними твору, який може стати настільною книгою сучасних юнаків і дівчат.

Література

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Бех. // Рідна школа. – 2000. – №1 – С. 10–13.
2. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: Автореферат дисертації доктора пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 41 с.
3. Кон И. С. Психология ранней юности: Кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
4. Конрад Джозеф. Ностромо. – М. : Художественная література, 1985. – 528 с.
5. Півнюк Н. Проблема дитячого читання в національному вимірі / Н. Півнюк // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2008. – № 7/8. – С. 20–21.
6. Практическая психология образования: Учебник / Под ред. И. В. Дубровиной / И. В. Дубровина. – М. : ТЦ «Сфера», 2000. – 528 с.
7. Сафарян С. Проблеми формування читацької компетенції школярів у світлі сучасного змісту шкільної літературної освіти / С. Сафарян // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2008. – № 10. – С. 4–6.
8. Ситченко А. Формувати читацьку компетентність : про науково-педагогічні засади цієї роботи / А. Ситченко // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2007. – № 10. – С. 49–53.
9. Урнов Д. М. Джозеф Конрад. / Д. Урнов. – М. : Наука, 1977. – 126 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

ДОДАТКИ

Орієнтовні питання для диспуту за романом

1. Один із англійських філософів – сучасників Конрада, так сказав про нього: «Життя більш-менш цивілізоване, моральне Конрад уявляв схожим на небезпечну стежину, що пролягала на поверхні тонкого шару ледь застиглої лави, яка в будь-який момент може раптом знову закипіти, і тоді вирва неодмінно проковтне необережного» [5, с. 7]. Як бачимо, Конрад не приховував, що жити за законами моралі важко і навіть небезпечно. Хто в романі живе за законами моралі? Чи треба в сучасному світі бути моральним?
2. Ностромо називають злочинцем. Чи справедливо це, адже він нікого не вбивав, нічого ніколи не крав?
3. У Ностромо немає Батьківщини, отже, немає сильного внутрішнього стержня. Чи справді людина без Батьківщини частіше від інших ризикує стати перевертнем, врешті – соціально небезпечним типом?
4. Доктор Монігем – людина, що має свої гуманістичні принципи. Однак, вийшовши з тюрми морально і фізично скаліченим, він навчився приховувати свої погляди, бути лояльним до влади. Чи є потреба сьогодні жити за принципами доктора Монігема?

5. З одного боку, Ностромо – вроджений лідер, з іншого – кар'єрист. Чи може таке бути? Чи є принципи у Ностромо? Якщо є, то які?
6. Чи може бути егоїст, людина, вражена бацилами гордині, зверхності, власної величі, бути справжнім патріотом? Якщо так, то що може дати країні такий патріот? Чи не є «патріотизм» таких людей небезпечним, навіть руйнівним? Чи не є такі «патріоти» найстрашнішими ворогами власної держави?

Орієнтовні питання для бесіди за романом

1. Конрад вважав, що саме моральне відкриття повинно стати об'єктом кожного твору. Які відкриття робить сучасний юний читач після знайомства з романом?
2. В уста доктора Монігема автор вкладає грікі слова: «Прекрасна країна, однак у ній вирощений дивовижно багатий урожай ненависті, помсти, грабунків, убивств... вирощений синами цієї країни» [5, с. 15]. Про яких синів йдеться? (Відповідь на це питання врешті викристалізовується: мова йде про псевдопатріотів, які люблять лише хизуватися на мітингах, однак насправді люблять не вітчизну, а себе).
3. У кожній людині, вважав Конрад, є паростки духовного, доброго, світлого. Сам письменник свято вірив у перемогу духовного. Ще на початку ХХ століття Конрад писав: «Коли розлетиться вщент останній акведук, коли рухне на землю останній літак і остання билинка щезне з умираючої землі, все одно і тоді людина свій зір поверне до сонця» [5, с. 7]. Поясніть думку Конрада. Чи згодні ви з такою позицією?

Окремі матеріали для літературної вітальні

Герої (Ностромо, Чарлз Гулд, Емілія, Мартін Декуд, Антонія, дон Хосе Авельянос, доктор Моні гем, капітан Мітчелл, Джорджо Віола, Тереза, Лінда, Гізелла) в костюмах виходять на авансцену, говорять про себе, глядачі їх упізнають, потім задають їм питання. Так у формі рольової гри проходить зустріч з персонажами роману.

1. Я друга людина в Сулако. Мене обожнюють усі (Ностромо).
2. Я журналіст. Я хочу в очах коханої бути героєм (Мартін Декуд).
3. Мене називають королем Сулако (Чарлз Гулд)
4. Я поет, державний діяч, посол (дон Хосе Авельянос).
5. Я старий гарібальдієць (Джорджо Віола).
6. Я хочу, щоб Джан Батиста одружився з моєю донькою (Тереза).
7. Це ім'я Ностромо не пасує ні людині, ні тварині. Чого ж він так дозволяє себе називати? (Лінда)
8. Джан Батиста освідчився мені в коханні (Гізелла).

Зразки виступів на читацькій конференції

Одяг людини як її візитна картка

Ностромо одягається вишукано. Капелюх – сіре сомбреро, прикрашене срібним шнурком з китицями. Мексиканський яскравий плащ – серапе, вишита шкіряна куртка з величезними срібними гудзиками, на штанях – по два ряди маленьких срібних гудзиків. Білосніжна сорочка, шовковий пояс з вишитими кінцями, червоний шарф. Масивний срібний перстень на руці. Срібні бляшки на сідлі і на вуздечці. Так навіть у святковий день не виряджалися багаті юні сулакські модники. Коли людина так пильнує свій одяг, то вона має або витончений смак, або ж комплексує і через одяг хоче звернути на себе увагу.

Життєвий план Ностромо – Джана Батисти Фіданци

Ностромо прибув у Костагуану, щоб, чесно працюючи, стати багатим. Однак каторжна праця на срібних рудниках Сан Томе не може дати матеріальне благополуччя. Розумний юнак вирішує звернути на себе увагу місцевих багатців. Чим він міг виділитися з-поміж сотень, тисяч таких, як сам? Передусім хоробрістю, чесністю, відповідальністю. Це можна здобути жорстким контролем над своїми вчинками, словами. Бути таким завжди – зі своїми і чужими, з випадковими і добре знайомими, на людях і наодинці. Але цього все одно мало. Треба бути авторитетним серед робітників, треба бути улюбленцем народу. Треба вміти народ зачарувати, захистити і використати – у своїх інтересах. Тоді ти станеш потрібним для впливових людей Сулако. Тобі тоді добре заплатять. І Ностромо одягнув маску. Маску, з якою не розлучається і про яку ніхто не підозрює. Весь парадокс у тому, що багатці Сулако, постійно користуючись послугами Ностромо, йому майже не платять за його важку роботу, вважаючи платнею добре ставлення. Ностромо ж насправді бідний. І бідний давно. Останні копійки він витрачає на одяг, а ще – на плату за авторитет. Так, свій авторитет серед бідних він купує. Він дає гроші навіть абсолютно незнайомим людям – щоб тільки про нього вголос говорили добре. Здається, Ностромо настільки зрісся зі славою, що, на перший погляд, навіть забув про багатство. Але це не так. Він болісно реагує на те, що багатці, хоча і залежать від нього, насправді його зневажають.

Ставлення Терези Віола до Ностромо

Дружина старого гарібальдійця Тереза любить Ностромо як власного сина. Вона знає його силу і його слабкість і має мужність говорити йому про це. Отож ставлення Терези – це ставлення розумної, далекоглядної матері. Тереза знає, що Ностромо – це прізвисько, яке англійці дали Джану Батисті, і не розуміє, чому названий син, такий сильний і гордий, не протестує проти такого приниження. Жінка відчуває, що слава губить дорогу їй людину, тому про Джана Батисту вона не говорить доброго нікому і ніколи. Цим самим Тереза підсвідомо спонукає сина до роздумів над власною долею. Коли Джан Батиста в небезпеці (а таке буває часто), Тереза йде до церкви і ставить багато свічок за його життя.

Роздвоєність душі (Ностромо після того, як заволодів баркасом срібла)

Ностромо постійно приїжджає на острів, бере кілька злитків, продає в далеких портах, щоб ніхто не запідозрив. Він багатіє поступово. У Ностромо зник внутрішній спокій. Він живе подвійним життям, починає всіх боятися, стає підозрілим. Гріх, злочин, що їх здійснила людина, роз'їдають життя, як злякисна пухлина. Йому було противно торкатися срібла. Часто в каюті він розглядав свої руки: чи немає там плям від срібла. Він починає проклинати срібло – дарунок, який йому зробила доля. Однак скарб тримав його мертвою хваткою, і Ностромо відчував себе рабом скарбу. Коли на острові почали будівництво, Ностромо зрозумів, що його, найчеснішого в Сулако, чекає ганьба, адже всі довідаються про срібло, яке він ретельно ховав. Ностромо був близький до самогубства, йому здавалося, що він – найстрашніший у світі злочинець. Потім він зрозумів, що навіть смерть не порятує його від ганьби.

Патріотизм Чарлза Гудда

Чарлза Гудда, власника срібних рудників, називали королем Сулако. Збиткові рудники Сан Томе він отримав у спадок. Чарлз налагоджує прибутковий бізнес на власних рудниках: він стає гірничим інженером, буває в шахтах різних країн, вивчає справу, вникає в тонкощі виробництва. Він будує на рудниках поселення для робітників, прокладає залізницю. Чарлз дуже багатий. Під час революції Гудд на стороні демократів. Так, він виділяє

велику суму грошей на зброю для повстанців. Врешті, баркас зі сріблом Гулд приготував для обміну на іноземні інвестиції в незалежну республіку. У домі Гулдів відбуваються збори (тут конструктивно дискутують про те, як врятувати Сулако), тут знайшли прихисток поранені (їх, захисників республіки, годують, лікують, коло них ходить сама місіс Гулд). Здається, Чарлз Гулд – справжній патріот Костагуани. Справді, республіка не відбулася б, якби Гулд стояв осторонь. Відстоюючи незалежність, Гулд дуже ризикував, але він хотів бачити свою батьківщину вільною і багатою. Однак чи є Чарлз Гулд прикладом тієї національно свідомої буржуазії, без якої немислима перемога демократії в кожній країні? Ні. Наприкінці ми бачимо Гулда, повністю поглинутого багатством (він навіть забуває про дружину, думає тільки про нові придбання). Він починає боятися за багатство, тремтить над ним. Отож його легко курити, шантажувати.

Щастя і нещастя Емілії Гулд

Місіс Емілія Гулд – тонка, поетична натура, чарівна, розумна, доброзичлива, гостинна жінка, добра господиня, берегиня сімейного вогнища. Палко закохавши небагатого Чарлза, Емілія вийшла за нього заміж. Вона розуміє свого чоловіка, вникає в його справи, радить, підтримує. Вона думає про школи, лікарні, про матерів з немовлятами, про стариків, про життя в посольствах, стає покровителькою свого земляка Віоли. Ця жінка зреалізувалася як дружина, громадянка, але не ствердилася як мати. Отож, на мій погляд, місіс Гулд не може бути по-справжньому щасливою. Великих прикрощів завдає їй чоловік, який байдужіє до неї, бо має єдиного бога – срібло.

Зразок інсценізації

I сцена

Декуд: Чому Ви покинули свою батьківщину і прибули у відсталу Костагуану?

Ностромо: Тут були неперевершені срібні рудники.

Декуд: А Ви...

Ностромо: Я хотів стати багатим.

Декуд: І стали?

Ностромо: Ні. Але тут я здобув славу. Поки що.

Декуд: Добру славу.

Ностромо: Так. Однак слава – це ще не багатство (*виходить*).

Декуд: Слава – це предмет бажання, безумовно, благородної душі (*замислюється*).

Але таке бажання може бути притаманне і розумному негідникові.

Ностромо (*виходить*): Як ви думаєте, мене нагородять за цю небезпечну операцію?

Декуд: Безперечно.

Ностромо: А чи багато ж я одержу, Ви не знаєте?

II сцена

Мітчелл: Я постійно розказую про силу, хоробрість, відданість, надійність, безкорисність Ностромо.

Монігем: Ні, капітане, Ностромо – негідник.

Мітчелл: Докторе, Ви про що? Хіба негідник може бути чарівним?

Монігем: Так. Саме тому, що його обожає все місто, він особливо небезпечний негідник.

Мітчелл: У Ваших словах, докторе Монігем, немає логіки.

Монігем: Зате є інтуїція. А інтуїція мене ще ніколи не зраджувала, капітане.

Tamara Babiychuk

**Novel «Nostromo» by Joseph Conrad,
or The book for modern youth**

Summary. In this article is raised the question about handbook for boys and girls of early youthful age, offered intelligent forms of work on the novel by famous English writer – and our fellow countryman.

Keywords: Joseph Conrad, book, reading, early adolescence, conversation, debate, literary salon, conference, staging.

Тамара Бабийчук

**Роман «Ностромо» Джозефа Конрада,
или Книга для современного юношества**

Аннотация. Поднят вопрос настольной книги для юношей и девушек раннего юношеского возраста, предложены интеллектуальные формы работы по роману известного английского писателя – нашего земляка.

Ключевые слова: Джозеф Конрад, книга, чтение, ранний юношеский возраст, беседа, диспут, литературная гостиная, конференция, инсценизация.